

ationum
spec.

9
21

OBSERVATIONVM
IN
PENTATEVCHVM
SPECIMEN ALTERVM
EDIT

ET
DISCESSVM PVBLICVM
ACADEMIAE CANDIDATI
FRIDERICI MOSSDORFII

D. XI. APR. MDCCLXXV.

IN
AUDITORIO PRIMI ORDINIS
SOLLEMNI RITV CELEBRANDVM OBSERVANTISSIME

INDICIT
THEODORVS IOANNES ABRAHAMVS SCHVTZE
A. M.

SCHOLAE SENAT. NVMBVRG. RECTOR,

6.

LEVCOPETRAE
LITTERIS CASPARI SIMONIS IFII.

O B A S E N T I O N V M
P E N T A T E V C H V M

F R I D R I C H M O S S D O R F I I

A N T H O N I O S I O N I S
T H O C O S I O N I S
R E C T O R I S

L E V C O P T R A E
L I T T E R I S C A S T R I T I O N I S

Quod mihi propositum ante tres annos fuit, Observationum harum in Pentateuchum initium suscipienti, ut et obscuriores locos, si qua possem, illustrarem, et quid in mentem explicanti aliorumque commentaria perlegenti mihi venerit, notarem, obvia vero cuivis, et vel comperta satis, vel nunquam definienda, quae solent alii ad ambitionem saepe congerere, hic illic praetermitterem: id nunc ulterius persequendi occasio, ut insperata, sic jucunda est oblata. Proinde, finito tum primo, sine ambagibus ad secundum *Geneleos caput* progredior: in quo ad v. 1. de *coeliis terrarum ac coeli*, quae dicerem, habuissem, nisi vehementer veritus essem, ne vox *אֱלֹהִים*, illo quidem loco, vix ulli satis sit ingenio pervestigabilis. Nam in coelorum exercitu sive stellas, sive angelos posueris: disquirendum semper restabit, aut quo jure genios intellexeris, in antecedentibus ne verbo quidem commemoratos; aut qua ratione unam illam vocem de inanibus coeli ornamentis, simulque de universi orbis incolis, vita donatis, explicaveris. Mihi quidem posterius minore difficultate premi videbatur: sed, quia res non ita multum trahit momenti, et evidentibus caret argumentis, in medio eam esse, facile patior. Magis videtur operae pretium esse, versus, qui quartum excipiunt, attentione animoque versare; in quibus ut fuit interpretum quisque acutissimus, ita maxime haesit. GROTIUS caussariam Mosis hanc partem existimat, ita curandam, ut codicem Saadiae antiquissimum secutus, v. 6. *אֱלֹהִים אֱלֹהִים* legat. Videt nempe, si ad plurium Codicum consensus, hanc lectionem toti loco affecto medicinam asferre. Etiam CALOVIVS, non tam facilis (ut ipse ait) in admittendis diversis lectionibus; nedum in mendis (a Masoretharum grege) expectandis, evidentioris sensus causa eam particulam *אֱלֹהִים אֱלֹהִים* e praecedentibus duobus commatibus repetendam cum Kimchio et Fagio statuit. (Vid. Bibl. Ill. h. l.) Ipse SAADIAS quoque, si Kimchio in libro *Rad.* fides habenda, *אֱלֹהִים* repetit potius, quam *אֱלֹהִים* legit. (Vide Fagium ad h. l. inter Criticos sacros pag. m. 42.) Quidam v. 6. aut reddiderunt, interpretando id exprimentes, quod GROTIUS lectione mutanda effecerat. Sic alius alio modo expedire se studuit. Frustra plerique omnes, quod non tam unicum comma sextum, quam tota oratio inde a v. 4. ad 8. usque laborat. Audacis enim male sic instituti, tertio die vapores ascendisse dici: non potuerunt repetitionem rei cap. I. v. II. narratae non quaerere. Ac sane fatendum est Mosen, quomodo hic ad hominem creatum redeat, sic ad enatas plantas regredi posse. Sed id si sumeris, versus 6 et 7 apte cohaerere vix videantur. Qualis enim nexus: *extiterunt nebulae* (dic scilicet tertio) *et formavit Deus hominem.* Dissentaneorum ergo, juvat videre, quod et quale vinculum interpretes demonstraverint, Quoniam vero parum frugis hic ostendunt Com-

4
mentarii, Versiones in consilium sunt adhibendae, quarum potiores hoc loco sunt Lutheri, Castellionis atque Clerici. Reliquae in neſtenda oratione aut displicent, ut veteres omnes, aut recti ſenſum et venuſti minime produunt, ut Latinae aliae. Quare interpreti exemplum non praecunt.

Ac LUTHERUS quidem, emendatorum ſacrorum prudentiſſimus ille auctor, verſu 4. et 5. arctius conjunctis, ellipſi Pronominis אֲשֶׁר ſuppleta, et adverbſativa particulae ׀ notionem v. 6. electa, tenebras loci non tam diſpellit, quam illas ſe animadvertiſſe oſtendit, vertens: *also iſt Himmel und Erde worden da ſie geſchaffen ſind, zu der Zeit, da Gott der Herr Himmel und Erde machte. Und allerley Bäume auf dem Felde, die zuvor nie geweſen waren auf Erden. und allerley Kraut auf dem Felde, das zuvor nie gewachſen war. Dann Gott der Herr hatte noch nicht regnen laſſen auf Erden, und war kein Menſch der das Land bauete. Aber ein Nebel gieng auf von der Erde, und feuchtete alles Land.* Ita כל שׂוּחַ הָאֲדָמָה v. 5. quod aliis ſubjectum eſt, Luthero, ut et Vulgato, partem praedicati conſtituit, cujus altera pars אֲרֶץ וְשִׁמְשִׁים v. 4. reperitur, ubi etiam ſubjectum אֱלֹהִים legitur. Deinde ante vocabulum טָרַם v. 5; his אֲשֶׁר omiſſum cenſet. Et quoniam אֲשֶׁר לֹא הָיָה מִמֶּנּוּ אֲדָמָה antecedunt, ſequentis verſus initium per particulam ſed illis opponitur ab Luthero, Vulgatum et LXX. Interpretes ſecuto. Eandemque ob cauſſam v. 7. et formavit Deus hominem, idem valet, ac ſi diceretur v. 5. *homo nondum fuiſſe, ſed a Deo creatus eſſe v. 7.* Qua ratione quamquam verſum 6 et 7. ſcite video copulari: eam tamen omnium punctum laturam, mihi non poſſum perſuadere, cum, ne dicam omiſſionem pronominis אֲשֶׁר Moſaico ſcribendi generi minus convenire, praecedentibus certe vim inferre videtur. Hanc enim animadverto prodire orationem. *Ita coelum cum terra ortum eſt, cum crearentur, et a Deo coelum et terra producerentur, ut et arbores, quae nondum fuerant in terra, et ſtirpes, quae nondum viruerant, quia Jehova nondum pluerat in terram, terramque colerat.* Inſuavem vero, et, niſi omnia me fallunt, indignam Moſis ſtilo narrationem! Nam etſi me haud praeterit, ejuſmodi repetitiones genio linguae Hebraeae reſpondere: illa tamen verſio ita luxuriatur, ut nullo modo illam concoquere poſſim. Omnia ferimus, quae auribus Hebraicis toleranda ſunt, ſi poſt propoſitionem tertii verſus אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לְעֵשׂוֹת ׀ patienter v. 4. audimus, primo בְּרָאָהּ, deinde עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֲרֶץ וְשִׁמְשִׁים. Ut etiam bis audiamus, ante creatam terram nec arbores, nec ſtirpes fuiſſe; ut ante terram in terram pluvias non decididiſſe; ut ante primordia ſoli ſolum a nemine renovatum legamus, ſane non eſt neceſſarium. Num ergo in Moſem haec dicta? Interpretis culpam ego in ſcriptorem non transfero. Alii videant, ne transferat, meliora ſi probare nolerint. Fuerunt quidem, qui בְּרָאָהּ de creatione, עֲשׂוֹת de exornatione ac diſpoſitione intelligerent, ſed eorum ſubtilitas hodie nec probanda eſt, nec cognoscenda.

Nos

Nos quoniam quaerimus aptiora, progredimur ad CASTELLIONEM, qui sic reddit Latine: *Ortus quidem et creatio coeli et terrae sic habet. Quum terram coelumque fecisset Iova Deus, nulla adhuc in terris planta terrestri, nulla adhuc herba exorta (quippe cum neque Iova Deus pluisset in terram, neque homo esset ad humum colendam) exhalavit ex terra vapor, qui universam ejus solum irrigavit. Hominem autem Iova Deus etc. Ubi non possum, quin laudem primo verbum cum affixo כְּזָבְרָאם (et Masoretharum filii nugarum causa scribi volunt כְּזָבְרָאם, quasi mundus praesens et futurus per litteras ז ו atque ך conditus esset,) plane omissum, quippe quod more nostro redundat. Deinde modus versum septimum cum sexto copulandi si non scriptoris mentem, artem tamen interpretis declarat. Ambiguitas quoque Hebraicarum particularum intercedit, quo minus, erratum esse, confidenter pronuntiemus. Postremo non ignoro, accentuationem Hebraicam ejusmodi esse, ut versus 4. 5. et 6. una periodo includi possint, utiliterque saepe ab elegantibus interpretibus parentheos signa in ambitu paullo latiore adhiberi. Sed sunt tamen, quae me seorsum sentire cogant. Nam ob v. 1. et 2. בְּיוֹם עֲשׂוֹת בְּיוֹם עֲשׂוֹת in plusquamperfecto minus recte veritur. Nam, coelum et terra quoniam ibi semel iterumque perfecta dicuntur, כְּזָבְרָאם in imperfecto explicandum, ne absolutum opus dicatur, quod affectum modo fuerit. Atqui peracta est apud Castellionem creatio v. 1. quae v. 5. continuatur. Itaque verba v. 4. וְהָאָרֶץ אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ non referenda sunt ad consequentia: *ortus quidem coeli et terrae sic habet*, sed ad antecedentia pertinent: *ortus quidem ille fuit*. Id cum ex pronomine אֱלֹהֵי patet, quo sic solet Moses uti e. g. Gen. X, 32. XXXVI, 5. 43. XLVI, 15. 18. 22. tum, quod in hoc toto capite atque sequentibus de coeli origine non agitur, sed de terra sola, hujusque incolis, hominibus. Quod secus sit, necesse est, si תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם sequentia tangant. Quare MOLDENHAUERI quoque versio displicet: *mit dem Himmel und der Erde aber trug sich, zu ihrer Schöpfungszeit, als Gott der Herr sie machte, folgendes zu*: quamvis nolim negare, quod תוֹלְדוֹת genalogiam esse, atque historiam. Si autem haec verba ad priora spectant, originem coeli et terrae v. 1. descriptam, i. e. terrae copiarumque omnium ejus creationem intelligas oportet. Itae vero copiae, quomodocunque deferbantur, nihil arguunt defuisse, siquidem iis existere iussis, Deus creare desit v. 2. Neque aliter nos caput I. interpretari permittit, quod herbas et plantas ante coeli lumina editas dicit. Quomodo ergo ante astra fuerunt, si, coelo absoluto, terra caruit, et planta et herba? id quod ex Castellionis versione: *cum terram coelumque fecisset Deus, nulla adhuc in terris planta, nulla adhuc herba exorta*, necessaria fluit consecutione. Nihil igitur alienius ab oratione Moysi confingi potest, quam iste plusquamperfecti usus: *cum fecisset*. Neque, imperfectum tempus si substitueris: *cum faceret*; magis narratio probabilis fiet. *Et terra coelumque orta sunt. Quae cum faceret Deus, nulla adhuc in terra erat**

erat planta, nulla herba. Quasi hoc addere opus sit, aut v. 6. exhalare vapor e terra poterit, antequam haec crearetur. Unde satis, credo, liquet, meliorem expediundae difficultatis rationem esse circumspicendam.

Itaque hanc a CLERICO num repetere liceat, percontemur. Hunc in modum vertit: *coelorum et terrae hae fuere, cum crearentur, generationes, eodie, quo fecit Iehova Deus coelos et terram, et omnem virorem agri, antequam esset in terra, et omnem herbam agri, antequam germinaret. Neque enim in terram pluerat Iehova Deus, nec ullus erat homo ad eam colendam. Sed e terra adscendebat vapor, universamque ejus superficiem irrigabat. Postea finxit Iehova Deus hominem e terrae pulvere.* Ubi notandum est, non absurde septimum versum cum sexto necti, modo conveniat nobiscum de voce טרם. Hanc quidem non negamus antequam sonare interdum: sed hic, nescio an recte, illa potestas valde displicet. Quid enim ista sibi volunt addita: *antequam esset in terra, antequam germinaret?* An obscurum erat, non fuisse prius, quam fierent? Fac etiam, Hebraice sine causa haec adjecta esse: quid, quae, illa profunt: *neque enim in terram pluerat Iehova Deus, nec ullus erat homo ad eam colendam.* Ne enim repetam, quae supra de superfluentis copiae luxuria protuli: num quid opus erat ideo plantas non extitisse dici, quod pluvia et homines deessent? Ejus quidem beneficio, et horum opera, quicquid fere plantarum apud nos est, crescere cernimus atque vegetari: sed primum inde ortum ducere, aut ubique id pluviam efficere, nemini lectorum in mentem venerit. Causa igitur cadit Clericus, cum *Mosen plantas intra unius diei ambitum a Deo procreatas docere* contendit. Nam de uno illo die hic prorsus silet. Potius id sumo, Mosem, quia statim ad viridarii, quod Paradisum nuncupant, exornationem, hominisque in eo collocationem accedit, ejusdem horti arbores ac stirpes describere, ad justam magnitudinem surgentes. Neque enim, quod MICHAELIS quoque in Versione cap. I, v. 11. subobscurè innuere videtur, primo jam i. e. sex reliquorum dierum tertio arbores frutesque omnes, in toto terrarum orbe, pomis et baccis fertiles fuisse, sed, quemadmodum omnia tempore mutantur, paullatim adolevisse videntur, et postremo fructus tulisse. Nonne inutiles fuissent, atque supervacaneae caeduae ubique arbores et frugiferae, cum iis nemo hominum aut ad victum, aut ad materiam uteretur?

Ita omnino videtur. Principio Deus amoenum, pomiferum et irriguum Adamo tantum et Evae hortum praeparavit. Ceteras arbores ac regiones natura pedetentim protulit, idque Moses hoc loco literis prodidit. *Coelum et terram extitisse, ait, sed arbores nec ab homine cultas, nec pluvia perfusas esse. Vi illae crescerent, nebulas terram humectasse, utque curarentur, hominem ortum fuisse.* Hunc denique in horto, cunctis instructo rebus, collocatum. Cui quidem explicandi rationi non adeo multa vitio dari possint. Nam pluvia et cultura increfcere arbores quis negat? מים vero et טרם
res

borea et stirpes robustas esse quis nescit? צמח denique incrementum exprimere probant loci Es. XLIV, 4. Ecclesi. II, 6. Nec ita me opinari prohibent v. 8 et 9. a Deo Paradisum paratum iterum narrantes. Moses enim primariam narrationis sententiam identidem, aliis, aut iisdem etiam verbis repetere solitus est. Vid. Gen. III, 23, 24. VI, 6, 8. VIII, 1, 3. IX, 8, 11. XI, 8, 9. XIII, 6. XVII, 2, 4, 6, 24, 25, 26. Plura proferre exempla facile esset, si me indicem locorum, quam interpretem praebere mallet. His ergo, quae dixi, commotus, novam loci totius versionem in primo specimine Observationum adornavi. Nunc video, verti quoque potuisse: *Talis coeli et terrae origo fuit. Sed nec arbores, nec stirpes increverant, pluvia coeli et cultura hominum destituta. Igitur nebula terra madefacta est, hominumque Deus ex terra formavit, animatumque in horto Edene praeparato colloca- vit. Procuraverat enim Iova omnis generis arbores, cum adpectu pulcras, tum jucundas usui, vitaeque arborem medio in horto, et eam, quae bonum malumque doceret. Neque tamen sic multum a me ipse disto. Negavi constare, de tertio die sextum versum intelligendum: quod etiam nunc pertendo. Rationem vero particulam ך explicandi, ut cuique liberam relinquo, ita mihi integram esse volui. Sufficit, quod in animo erat, effecisse, de tertii die opere repetitam narrationem ut v. 6. agnoscamus, necesse non esse*)* יקח וינחמו: ותקח ותאכל: ותהר ותלד: פן ישלה ירד ולקח: וידע את אשתו ותלד: ויקחה ויבא אתה: וישת וישכר: ויצאו ויבאו: ויעתק משם וישת אהלר

*) Videat nunc petitus lector, quo loco versiones Michaelis et Schulzii, ceteroquin suis virtutibus maxime conspicuae, habendae sint. Ille reddit: *Dies war der Anfang von Himmel und Erde, da sie geschaffen wurden, als der Gott Iehova Himmel und Erde machte. Es war aber noch kein Buschwerk auf dem Felde, und Kraeuter waren noch nicht hervorgewachsen, denn der Gott, Iehova, hatte noch nicht auf den Erdboden regnen lassen: auch waren keine Menschen da, ihn zu bauen. Es stiegen aber Wolken von der Erde auf, und trenkten die ganze Ueberflache des Landes; und den Menschen bildete etc.* Hic: *Dies ist die Entstehung des Himmels und der Erde, bey ihrer Schepsung so wis sie von Gott Iehova hervorgebracht wurden, ehe noch Gebu- sche und Kraeuter auf dem Felde hervorwachsen konnten; weil Gott der Herr noch nicht auf die Erde hatte regnen lassen und noch nicht Menschen genug da waren die sie hatten bauen koennen auch noch kein Nebel aus der Erde aufgestiegen war, der die ganze Oberflache des Landes hatte tranken koennen. Den Menschen aber hatte etc.* Ego in his veltigia tantorum virorum ut probe animadverto, sic premenda num sint, intelligentioribus definiendum permitto.

אהלו: קח ולך: ושא את-עיניו וירא: ויבא ויגד: הכט-נא השמימה
 וספר הכוכבים: ויחן שם וישב: ויקח לו ויבטר: ותקח ותתן: ויאהל וישב:
 ויפנר משם וילכו: ויסרו אליו ויבאו אל-בותו: ויצאחו וינחחו: ותלך
 ותשב: ויקח וימל: ויקמו וישקפו: כמו צאו: קום עלה: ותלך ותמלא:
 ויקח וישם: וילך ויקח: ותעל וירץ ויצא ויחן: ותקח הצעקה ותתכס: קומו
 שאי: לכו רעו: ותרץ ותגה: קום נא שבה: גשה-נא ושקה-ליו: קום ברח: וילך
 וימצא: וישלח ויקרא: ויבא ולא מצא: וילכו ויפלו לפניו: ויבא ארית
 וישא Huc referas etiam ויחפש ולא מצא: עלה וקבר:
 רגליו וילך: ויקר וישתחו: ויגוע וימת: ויחבק וינשק.

Verbo-
 sofum hoc dicendi genus tam gratum fuit Hebraeis, ut, si non statim vo-
 cabulum praeponendum suppeditaret, vicem illius obtineret. Velut in
 his: ויחי ויבא: ויחי ויקם: ויחי ויפתח: ויחי וילך להם: ויחי
 וימצאו: ויחי ויאמר: ויחי ויגד: ויחי ויברך: ויחי הרבו
 Quae omnia
 ex una Genesi excerpta sunt, ut intelligatur is narrandi modus quantopere
 Mosi placuerit. Ac poteram sane plura cogere, si variationes istarum formu-
 larum, aut integras phrasas, huc facientes, collegissem. Comparari haec pos-
 sunt atque adeo debent a litterarum Hebraicarum doctoribus cum Latinorum
 participiis, similem redundantiam secum ferentibus. v. c. *negotio intentus, prae-
 clari facinoris famam quaerit. Lapsa cadunt folia. Hostes horrescerent timore
 eorum fortitudinis adfecti. Procul visos conspexit. Relatum legerint,
 Traditum accepimus. Animo comprehensum teneo.* (Vid. Cortii Exc. I. ad Sall.
 B. Cat. et Hein. de Stilo p. 70.) Atque haec quidem de isto difficili loco
 dicta sunt. Reliquae Observationes in Pentateuchum opportuno tempore in
 lucem proferentur.

Nunc enim *Fridericus Mosdorfus*, Academiae Candidatus, qui quam
 diu in hoc Lyceo, cuius nuper mihi cura perliberaliter commissa est, bonis lit-
 teris operam impendit, Praeceptoribus carus et probatus fuit, commendandus
 est AMPLISSIMO SENATVI, EPHORO SCHOLAE GRAVISSIMO, *Perve-
 rendis verbi divini Ministris*, omnibus denique rei litteratae Fautoribus ac Pa-
 tronis, quos omnes ac singulos, meo et suo nomine, demisse rogabit, ut cra-
 ffino post horam IX. orationem *de iusto Satyrarum pretio, et carmina, PA-
 TRONIS, INSPECTORI, ac Magistris Scholae* gratum animum significantia,
 benivole audire ne dedignentur. Felicem ei abitum, oratione *de bono disci-
 pulo* habita, precabitur *Augustus Mosdorfus*, Frater, Eccardibergae itidem
 natus, Scrib. Numburgi d, X, Apr. MDCCLXXV.

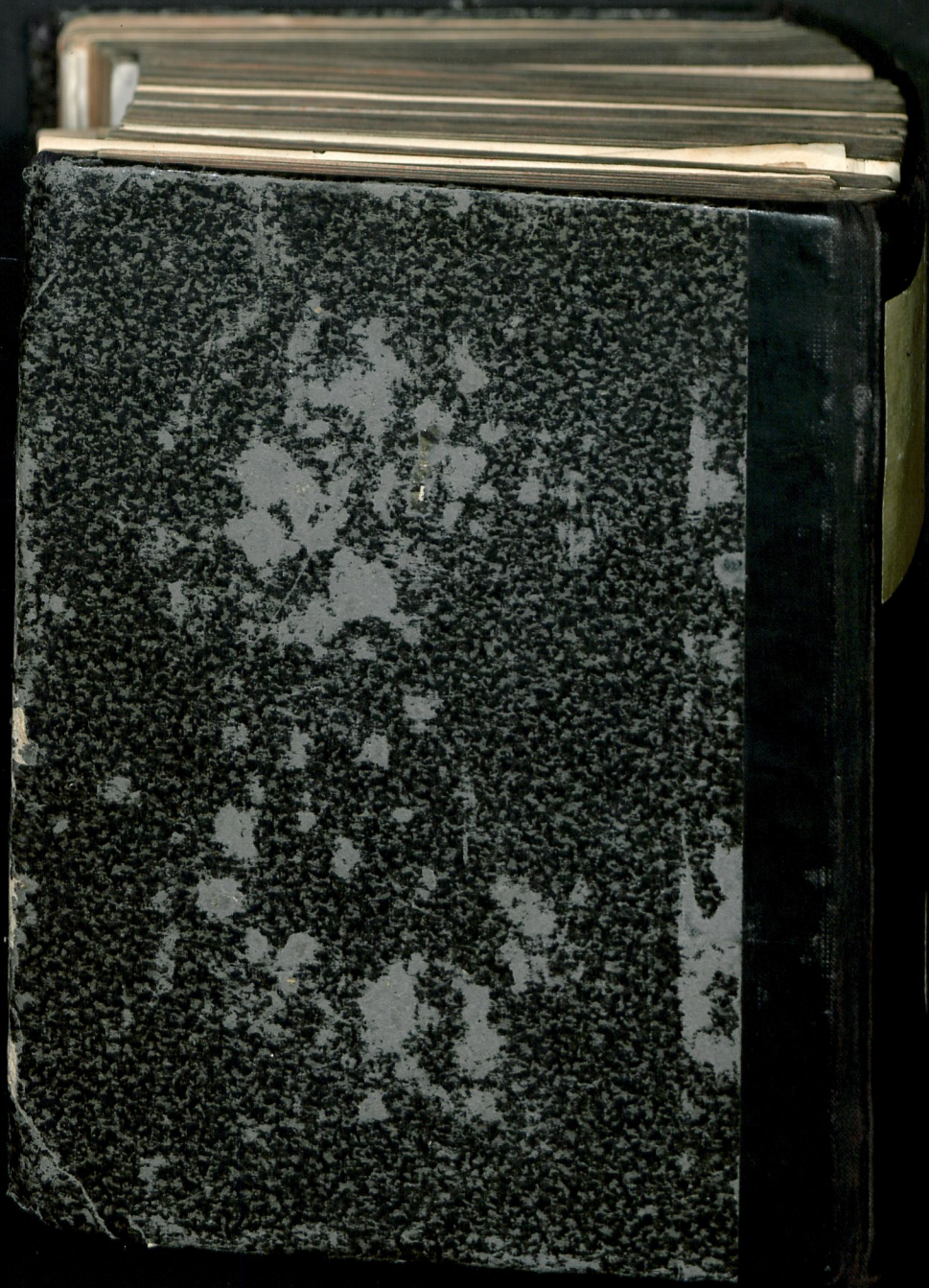
4
Fol 1297

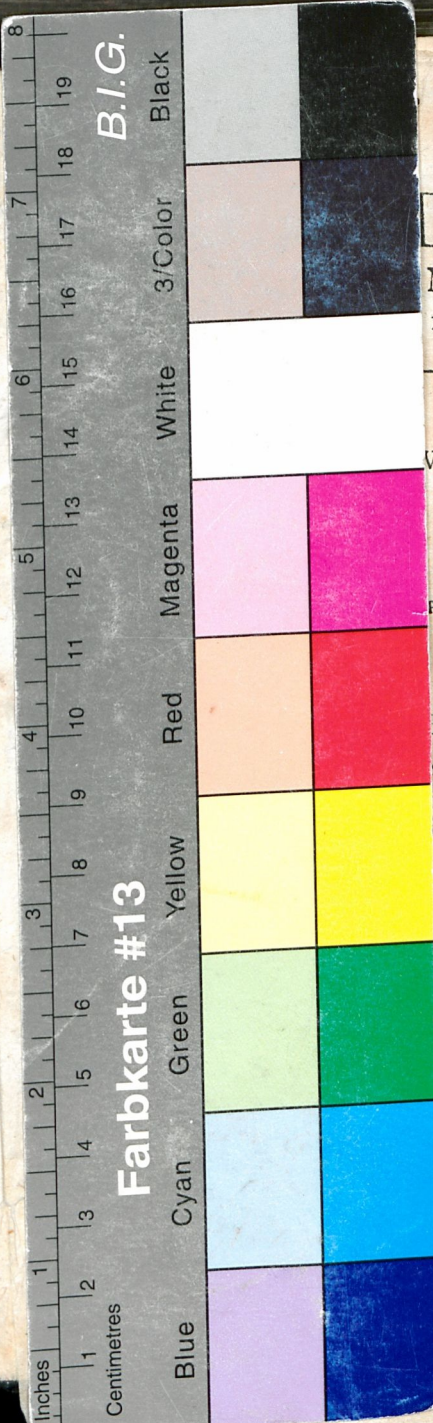
ULB Halle 3
003 006 867

f
SB

B.I.G.

Farbkarte #13

Centimetres

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

ATIONVM
IN
FEVCHVM
N ALTERVM
EDIT

ET
VM PVBLICVM
E CANDIDATI
MOSSDORFII

PR, MDCCLXXV.
IN
PRIMI ORDINIS
BRANDVM OBSERVANTISSIME

NDICIT
ES ABRAHAMVS SCHVTZE
A. M.
NVMBVRG, RECTOR,

PETRAE
ARI SIMONIS IFIL.

6.